

PLATON'UN GÖLGELERİNDEN HİRA'NIN HAKİKATİNE BİR SİĞİNAK ARKEOLOJİSİ

Doç. Dr. Mehmet EVREN

İnsanlık tarihi boyunca mağara, yer kabuğundaki basit bir oyuktan çok daha fazlasını ifade etmiştir. Etimolojik kökeni itibarıyla “yeraltı uçurumu” anlamına gelen “Megara” kelimesinden türeyen mağara, insanın içine girebileceği doğal bir boşluk olmasının ötesinde, mitolojiden felsefeye, ikonografiden kutsal metinlere kadar uzanan derin bir sembolizmin merkezidir (Küçük, 2017, s.17). Kimi zaman korkulan bir karanlık, kimi zaman ana rahmi, kimi zaman ise hakikatin (gerçek) belirlediği bir sahne olan bu mekânlar, *insan ruhunun arkeolojisinde kilit bir rol oynamaktadır.*

Yaratılışın ve Yeniden Doğuşun Sembolü: Mitolojik Mağara

Mitolojik söylencelerde mağara, çoğu zaman dağın görünür ve “eril” yüzünün karşısında, saklı ve “dişil” bir ilke olarak konumlanmıştır. Bu bağlamda mağara, Dünya Ana’nın rahmiyle özdeşleştirilmiştir. Buna ilaveten mağara, yaratılışın, doğumun ve kozmik dönüşümün de merkezinde yer almaktadır (Küçük, 2017, s.17-18). Birçok kadim toplum ve kültürde mağaraya girmek, sembolik olarak “yeniden doğmak” manasına gelir. Aynı zamanda Yunan mitolojisinde bu mekânlar, tanrıların ve kahramanların sığınağı ve doğum yeridir. Örneğin Zeus, babası Kronos’un gazabından kurtarılarak Girit’te bir mağarada saklamıştır (Can, 1997, s.24).

Öte yandan mitolojiye göre mağaralar, sadece doğumun değil, ölüm ve diriliş döngüsünün de kapısıdır. Alt ve üst dünyayı birbirine bağlayan bu ara mekân, ruhların geçiş noktası olarak tahayyül edilmiştir. Hristiyan ikonografisinde de bu “doğum mekânı” motifi devam etmiştir.

İsa’nın doğumu genellikle bir mağara ya da mağaramsı bir mekân tasvir edilir. İkonografide siyah renkle betimlenen bu boşluk dünyanın karanlığını ve “ölüler diyarını” simgelerken, içinden doğan çocuk ilahi ışığın kendisi olarak okunmaktadır (Küçük, 2017, s.24-25).

Yanılsamadan Hakikate: Platon’un Mağarası

Mağara sembolizmi, felsefe tarihinde belki de en çarpıcı halini Platon’un “Devlet” isimli diyalogundaki ünlü metaforunda bulur. *Platon için mağara, bir sığınak değil, bir yanılsama hapisanesidir.* Bu metaforunda, doğuştan zincire vurulmuş insanlar, sadece mağaranın duvarına yansıyan gölgeleri izlerler ve bu gölgeleri “gerçek” sanırlar. Ancak Platon’un mağarasında hakikat, içeride değil, dışarıdadır. Dolayısıyla “Mağara”, *duyular/nesneler dünyasının (gölgeler) ve cehaletin simgesidir.* Özgürleşmek isteyen bireyin zincirlerini kırması, yüzünü ateşe ve nihayetinde mağaranın dışındaki Güneş’e (hakikate) dönmesi gerekmektedir (Keklik, 1984, s.18-19; Platon, 2016). *Onun mağara metaforunda mağaradan kurtuluş, ruhun olgunlaşmasını ve yükselişini ifade eder.* Bu süreç, duyuşal fenomenlerin (görüngü) oluşturduğu yanıltıcı gerçeklikten uzaklaşarak, hakikatin bilgisine doğru gerçekleştirilen zahmetli bir yöneliştir. Bu çerçevede mağara, terk edilmesi gereken cehalet ve karanlık durumunu simgelemektedir.

İman Kalesi ve Zamanın Durduğu Yer: Ashab-ı Kehf

Platon’un terk edilmesi gereken mağarasının aksine, teolojik düzlemde mağara kimi zaman dünyevi zulümden kaçan inancın en güvenli kalesine dönüşür. *Kur’an-ı Kerim’de* ve

Hristiyan geleneğinde anlatılan *Ashab-ı Kehf* (Mağara Arkadaşları/Yedi Uyurlar) kıssası, bunun en güçlü örneğidir. Putperest bir yönetimin baskısından kaçan bir grup inançlı genç, inançlarını korumak adına bir mağaraya sığınmışlardır. Bu sığınma eylemi bir geri çekilme değil, bilinçli bir duruştur.

Allah, onları bu mağarada üç asır süren derin bir uykuya yatırmış, mağarayı onlar için zamanın ve mekânın ötesinde bir koruma alanına dönüştürmüştür. *Ashab-ı Kehf için mağara, Platon'un aksine karanlığın değil, rahmetin mekânıdır.* Onlar mağaraya girerek yok olmamış, aksine inançlarıyla birlikte dirilmek üzere (uyandıklarında) muhafaza edilmişlerdir. Dolayısıyla bu kıssa, *mağaranın ölümden sonra dirilişin ve hakkın batıla karşı zaferinin bir sembolü olarak kabul edilir.* (Ersöz, 1991, 465-466).

Hira ve Sevr: Vahyin Sessizliği ve Tevekkülün Zirvesi

İslam tarihinde mağara sembolizminin zirvesi, **İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in** hayatındaki iki kritik mağara ile taçlanır: *Hira ve Sevr. Hira Mağarası, bir "uzlet" (inziva) mekânıdır. Hz. Peygamber, vahiy gelmeden önce Mekke'nin cahiliye karanlığından ve gürültüsünden uzaklaşmak, tefekkür etmek için Hira'yı seçmiştir. Platon'un metaforunu tersine çevirircesine; hakikat dışarıdaki "güneş"te değil, Hira'nın derin sessizliğinde inen "Oku" emriyle (Vahiy) bulunmuştur. Cebrail, bütün ufku kaplayarak asli suretinde burada görünmüş ve Hz. Muhammed'e ilk vahyi getirmiştir. Bu yönüyle Hira, bir kaçış değil, bir "uyanış"tır; maddi âlemde metafizik âleme açılan bir kapıdır. Cebel-i Nûr'daki bu mağara, insanlığa en doğru yolu gösteren ışığın indiği merkez olmuştur* (Günel, 1998, s.121).

Hicret esnasında sığınılan *Sevr Mağarası* ise, teslimiyetin ve güvenin (tevekkül) nihai sınavıdır. Müşriklerin takibinden kurtulmak için *Hz. Ebu Bekir* ile bu mağaraya sığınan *Hz. Muhammed*, yol arkadaşının endişesine karşı tarihe geçen o sözü söylemiştir: *"Üzülme, Allah bizimle beraberdir"*. Mağara ağzına kadar gelen düşmanlar, Allah'ın görünmez orduları ve örümcek ağı gibi basit engellerle geri çevrilmiştir. *Sevr Mağarası*, stratejik bir gizlenme yeri olmanın ötesinde, ilahi

korumanın somutlaştığı, korkunun mutlak güvene dönüştüğü bir sığınaktır (Demircan, 2009, s.5-6).

Sonuç olarak insanlık için mağara, yalnızca jeolojik bir formasyon olarak kalmamış; insanın anlam arayışının en gizli tanığı olmuştur. Mitolojide hayatın başladığı "ana kucacı", *Platon'da cehaletten kurtulmak için terk edilmesi gereken "gölgeler alemi"*, *Ashab-ı Kehf'te zamanı donduran bir "inanç kalesi"* ve *Hira'da vahyin indiği bir "hakikat kürsüsü"dür. Platon'un insanı, hakikati bulmak için mağaradan çıkmak zorundayken; peygamberler ve veliler, hakikati mayalamak için mağaraya girmişlerdir. İster Hira'da inen vahiy olsun ister Ashab-ı Kehf'in uykusu; mağara, insanın kendi benliğini yok ettiği, maddi dünyadan kopup manevi âlemde yeniden doğduğu evrensel bir mekândır. Zira bu karanlık boşluklar, aslında insanlığın manevi aydınlığının da kaynağı olmuştur* diyebiliriz.

Kaynakça

- Can, Ş. (1997). *Klasik Yunan mitolojisi*. Ötüken Neşriyat.
- Demircan, A. (2009). Sevr Mağarası. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sevr-magarasi>
- Ersöz, İ. (1991). Ashâb-ı Kehf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Ashab-ı-Kehf>
- Günel, F. (1998). Hira. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hira>
- Keklik, N. (1984). Felsefe bakımından metafor. *Felsefe Arkivi*, (25).
- Küçük, M. A. (2017). Mitolojiden ikonografiye Türkiye'nin turistik dinî mekânları: "Mağaralar". *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 16-57.
- Platon. (2016). *Devlet* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.